

Kronika

Posamezna anekdota služi v to, da ponazori znan pregovor, n. pr. da je »obećanje ludom radovanje«. Oznaka je često prav jedrnata, kakor o nemirni žabici: »Žabica je imala ispod kože buva.« Zbirko zaključuje niz ugank. Kdo zna pravilno čitati tole:

Reči	naći	mnogom s'	al' je
ovih	može	čini	ipak
smisô	svako,	teško	lako.

Jovanovičev izraz je jako prožen, sem pa tja s kako starinsko obliko, ki je slovenskemu čitatelju bližja. Ljubkovalne tvorbe so nenavadno razvite: brat = braca, brajan, brajko, brata, bratac; sestra = seja, seka, seša; ded = deda, deka i. dr.

I. Šega.

KRONIKA

Drobtine. (Iz Louysove »Poetike«.)

Proza je, kakor verz, umerjena govorica. Dobro pisana stran je tista, od katere ne smeš odvzeti niti zloga, ne da bi skvaril stavku mero.

Poezija je iztočna cvetka, ki ne živi v naših rastlinjakih. Grčija sama jo je dobila iz Jonije in odondod sta jo tudi presadila k nam André Chénier ali Keats ob pesniški suši svojega časa; ta cvetka pa usahne z vsakim pesnikom, ki nam jo prinese iz Azije. Vsakokrat je treba iti ponjo k izvoru solnca.

Stih ali proza, pesnitve so bitja, ki živijo, ki dihaajo, ki so polna organov in ki bi umrla za eno odrezano besedo.

Stvari več ko človeški, morda večne hčere duha, ki ga prekašajo; rojene, vendar ne same iz sebe spočete.

In preprosteži, ki vidijo, kako se te nepričakovane hčerke porajajo koncem peresa, jih utegnejo kdaj okrniti ali upepeliti, ako niso prepričani, da so se rodile za večno.

Pesniki, evangelisti notranje boginje, preobražujte se ponoči. Pišite v samoti. Podpišite. Vrnite se v mrak.

Samo Beseda je slovita.

Sami zatvorite slavi duri svojega doma. Molk okoli človeka. Tišina. Ponos.

Seveda ponos! Prisezite, da je nepodkupljiv, da vas oborožuje na veke zoper bedo, ljubezen in smrt; da ne zložite niti enega stiha, ne da bi mu ga dali v varstvo s spoštovanjem svojega dela; in da se večja, kakor vaše veselje do lire, kadar se bratsko žarenje umetnosti bliska od štirih obzorij — roža človeške luči — kjer je vse sveto: plameni, zublji, iskre, svetlikanje, bliski, odsev ognjenikov, sijaji.

Iz francoščine A. D.

Novi italijanski glasovi o Cankarjevem »Hlapcu Jerneju«. V eni prejšnjih številčk »Ljubljanskega Zvona« smo že zabeležili avtoritativno oceno italijanskega pisatelja in kritika Silvija Benca o prevodu »Hlapca Jerneja«, ki je izšel letos v Trstu. V naslednjem podajemo kratek izvleček iz kritike o istem delu, ki jo je spisal v torinski štampi z dne 14. julija tega leta kritik U. Cosmo, kar bo gotovo utegnulo zanimati vse naše književne kroge, posebno pa vse Cankarjeve čestilce.

Prvo, kar človeka navdá s posebnim zadoščenjem, je ton resnobe, s katerim se je lotil kritik svojega dela. Avtor se je s paznim analitičnim duhom poglobil v Cankarjev spis, ga vsestransko razčlenil, da je mogel iz teh delov s spretno dialektiko predočiti italijanskemu bralcu veličino ideje, ki jo je naš pisatelj

Kronika

položil v svojo umetnino. Zato je povsem umljivo in naravno, da je zaradi jasnosti namenoma obšel zunanjo fabulo povesti ter osredotočil svojo pažnjo edinole na Jerneja kot psihičen pojav, ki sta ga zemlja in življenje postavila za nosilca novega evangelija o Pravici.

Takoj uvodoma ugotavlja, kakšna je prav za prav ta Jernejeva pravica in kakšno je njegovo razmerje do nje. — Vest je, ki govori Jerneju, da mu noben zakon, nobena postava ne more odrekati pravice do onega, kar je plodil z znojem lastnega čela in kar je ustvaril z delom lastnih rok. Tako govori vest, a kaj pomeni vest? Daje ti šele moč, da trdiš pred drugimi to, kar veruješ. Tvoja pravica pa je, kot da ne bi še bila, prav za prav je še ni, dokler ti je ne priznajo in potrdijo drugi. In ljudje, ne samo da Jerneju ničesar ne priznajo, ampak se celo posmehujejo njegovi norosti, ki mu vелеva, zahtevati to, česar ne bodo oni nikoli potrdili. — Tako je kritik s finim psihološkim čutom pokazal na edini pravzrok duševnega nesoglasja dveh svetov povesti, ki se ne moreta že po svojem bistvu nikoli približati in razumeti, kar daje psihološkemu bistvu Jernejeve osebnosti možnost dramatičnega razvoja, ki mora končati v katastrofi.

«To je pravica?» vprašuje on. «To je zakon,» mu odgovore. — In ljudje so ustvarili zakone, da ne bo na svetu anarhije. Jernej je otrok, ki veruje, da morajo ljudje spoštovati zakone, katere je Bog vklesal v sleherno srce. On vé, da je treba za čitanje teh črk nedolžnih, čistih oči; ljudem pa so oči zameglele od strasti. V svoji naivnosti Jernej ne veruje, ker ne more, temu, kar mu pravi vagabund-študent prvi večer, ko je odšel od hiše. «Pravica je ustvarjena za one, ki so jo napravili. Ustvarili pa so jo močni.» — Ali Bog je bil bolj usmiljen z vagabundom kakor pa z Jernejem! Prvemu je odkril krivico že v prvi mladosti in mu namesto izgubljenе vere v pravico dal poezijo, ki se mu je vžgala v srcu ob gledanju narave. Jerneju pa je odkril krivico šele zdaj, po 40 letih iluzije. Študent, katerega so ljudje, ki niso priznavali pravice, odgnali kot steklega psa, je tedaj po vsem izkustvu v slabem lahko dejal Jerneju: «Prenašaj krivico in ne govori o njej. Prosi gospodarja, pa boš zadostil človeškemu zakonom in postavi božji.» — Jernej, ki je prvič doživel razočaranje, ni mogel tega doumeti. — Na svetu utegneš najti drobtino usmiljenja, ne pa pravice. A Jernej noče usmiljenja, ampak išče pravice. Njegov bog je staro judovsko božanstvo, ki je lačno pravice, ni pa krščanski Bog, ki uči odpovedovanje. Jernej se ne mara, ne more odpovedati. Ali je v pravici ali ni? To hoče znati. Zato izprašuje vse. Študent je imel prav. Na svetu so zakoni, ni pa pravice. Zakoni so od ljudi, pravica je od Boga. Iskanje Jerneja ne izda nič, le ponoreti mora nesrečnež, ki se je lotil tega. In prav ta nemoč, da bi našel, je, ki daje tesnobo vsemu hotenju in daje moč ter lepoto vsej povesti. Ni iskanja bolj dramatičnega in lepšega od tega. Samo eno mu lahko približam. To je iskanje fratra Frančiška neke druge žene, ki je odšla s sveta in se vgnezdila v gorah, koder ne stopajo ljudje, ker ne vedó, kaj bi z njo. Ali Frančišek je končno našel svojo ženo; kajti, če so se mu otroci smejali in ga zasramovali kot Jerneja, tudi če so ga ljudje kleli in imeli za norca kot Jerneja, vendar ni nihče imel nobene koristi od tega, da bi mu branil jo najti. Jernej pa je ne sme najti, kajti korist vseh je, da mu zastavijo korak do nje. Zena Frančiška je bila Uboštvo ali Odpoved; Jernejeva boginja pa hoče objeti Pravico. Tako je iskanje Frančiška moglo končati z idilo, Jernejevo pa mora fatalno končati s tragedijo.

Kristjan ali frančiškan v povesti ni Jernej; je študent-vagabund. «Vidiš, tu, kjer ležiš, je moja hiša. Kadar so ljudje krivični, je Bog, ki daje pravico. Dali so nam popotno palico v roké in nam pokazali pot; Bog pa nam je odprl ta

Kronika

najlepši del svojega kraljestva, ki ga daje le beračem in potepuhom.» Toda svetost teh besed ne seže Jerneju do srca. Tudi on je berač in vagabund, kakor študent, ali on ne pozna sreče, sedeti ob mizi Gospodovi kot frater Frančišek. On ne prosi, ne joče. Ima pravico, ki mora zmagati in ta pravica postane njegov bog. In gre tedaj še k duhovniku in reče: «Moja pravica je božja pravica, Bog ne bo končal tega, kar je ustvaril; ne bo zanikal onega, kar je rekel. On je moj dolžnik!» In ker ga tudi župnik spodi kot preklinjevalca in brezbožnika, sklene, ustvariti si pravico z lastno roko. Tako je blazna ljubezen do pravice prignala tega pravičnika, da je storil največjo krivico ter zapadel v najgrši egoizem. Vendar umre zadovoljno med plameni v veri, da je našel pravico.

«Na svetu je končno pravica!» Jernej ne vé, da je nekdo, ki je bil v resnici kristjan, ko je položil to frazo v usta tlačenemu kmetu, tudi potem popravil trditev tega nesrečnika z najgrenkejšo izmed razlag: «Kajti res je, da človek, premagan od boleti, ne vé več, kaj pravi.» Niti krščanstvu ni uspelo, postaviti pravico na svet in zgodovina je polna nasilij. Toda krščanstvo, tudi če ni imelo moči prodreti v zgodovino, vendar ni premaganec, kajti izpopolnilo je idejo pravice z idejo ljubezni. «Ljubite jih, ki vas sovražijo!» Tu je moč, tu je božanstvo krščanstva. Jernej je premaganec, ne morda vsled tega, ker ni dosegel pravice, ampak le zato, ker ne zna ljubiti, ne zna odpustiti. Zaman iz dna svoje revščine povzdiguje oči k Bogu in prosi tolažbe. Bog se javi le onemu, ki se mu ves predá, a Jernej v resnici ne ljubi drugega nego le idole lastnega trpljenja.

Ne vem, ko je ta knjiga izšla, če jo je ljubljanski škof postavil na indeks, kot je storil s prvo Cankarjevo zbirko.

Zdaj je prvič, da je ta knjiga izšla v italijanščini. Ivan Cankar je bil največji slovenski pisatelj in »Hlapec Jernej« eno izmed njegovih najoriginalnejših in najmočnejših del. V njem je taka dramatična razgibanost stvari in oseb, toliko vere je v vsem, kar pripoveduje, in tako živ zmisel za poezijo, da povest zgrabi kar od začetka in drži do konca. V njej najdete v primitivni goloti besede čuvstvo, ki ne pozna domovine, ker bije v vseh človeških srcih.

Da se poživí, potrebuje naša literatura takih knjig. Poglejte Carduccija. On najde še malo odmeva v naših srcih. D'Annunzio, če je bil sploh kdaj živ, je danes mrtvec, čigar kako stran prebereš s težavo iz radovednosti zaradi stilistične virtuoznosti. Zakaj? Ker ni v njih, kakor skoro v nobenem naših po Manzoni, čuvstva, ki bi moglo biti univerzalno. Nobena knjiga ne bo postavila pravice na svet. Tega nista zmogla ne Evangelij in niti »Commedia«. Toda so knjige, ki utegnejo prav dobro prenoviti človeka. Berite tedaj »Hlapca Jerneja« in potem, če vam je všeč, še »Commertium Paupertatis«. —

Tak bi bil tedaj uspeh Cankarja v Italiji!

*

Pripomnim naj še, da je omenila na kratko »Hlapca Jerneja« tudi rimska revija »Leonardo«. Notico je napisal Goričan Mario Stanta. Ta pa zadeva Lorenzonijev prevod, ki ga je izdal Paternolli v Gorici, a ga nismo imeli prilike še videti. O Cankarju (ki ga Lorenzoni po nepotrebnem piše Czangar!) pravi sledeče: Cankar je brez dvoma najmočnejši (inciziven in plastičen obenem) pisatelj še mlade slovenske literature. Čeravno je bil v svojem kratkem, ciganskem življenju omalovaževan in preklet, vendar se morajo Slovenci le njemu zahvaliti, če njihova literatura prestopa ozke lokalne meje in postaja končno, razvezana in prosta, izraz vseobčih čuvstev.

J. S.

Urednikov »imprimatur« dne 29. septembra 1925.